

https://doi.org/10.31516/2410-5325.067.02

УДК 796.097:725.826]:351.858](477)“20”(045)

І. О. Мащенко, аспірант, Харківська державна академія культури,
м. Харків

vanka.olegovna@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-5304-9460

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СПОРТИВНО-ХУДОЖНІХ ДІЙСТВАХ (УКРАЇНА, ХХІ СТ.)

Проаналізовано візуально-аудіальну складову спортивно-художніх дійств в Україні як рушійний фактор міжкультурної комунікації ХХІ ст. Досліджено і розкрито репрезентацію національно-культурної ідентичності на прикладах відкриття стадіонів «Арена Львів», «Донбас Арена» та НСК «Олімпійський» як культурних практик, спрямованих на інтеграцію української режисури спортивно-художніх дійств до європейського культурного простору. Національно-культурну ідентичність у спортивно-художніх дійствах розглянуто як символіко-сегментарний показ історико-культурної динаміки на території проведення заходів. Показано сценічну модифікацію складових національно-культурної ідентичності: симбіоз історико-культурної ретроспекції, шанування спортивних традицій та участі в дійстві вітчизняних митців.

Ключові слова: *спортивно-художні дійства (СХД), культурна комунікація, культурна репрезентація, національно-культурна ідентичність, українська культура, культура спорту, «Арена Львів», «Донбас Арена», НСК «Олімпійський».*

И. О. Мащенко, аспирант, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В СПОРТИВНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ДЕЙСТВАХ (УКРАИНА, ХХІ В.)

Проанализировано визуально-аудиальную составляющую спортивно-художественных действий в Украине как движущий фактор межкультурной коммуникации ХХІ в. Исследовано и раскрыто репрезентацию национально-культурной идентичности на примерах открытия стадионов «Арена Львов», «Донбасс Арена» и НСК «Олимпийский» как культурных практик, направленных на интеграцию украинской режиссуры спортивно-художественных действий в европейское культурное пространство. Национально-культурную идентичность в спортивно-художественных действиях рассмотрено как символіко-сегментарный показ историко-культурной динамики на территории проведения мероприятий. Показано сценическую модификацию составляющих национально-культурной идентичности: симбиоз историко-культурной ретроспекции, почитания спортивных традиций и участия в действе отечественных работников искусства.

Ключевые слова: *спортивно-художественные действия (СХД), культурная коммуникация, репрезентация, национально-культурная идентич-*

нось, Україна, відкриття стадіона, «Арена Львов», «Донбасс Арена», НСК «Олімпійський».

I. O. Mashchenko, postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

CULTURAL REPRESENTATION OF NATIONAL CULTURAL IDENTITY IN SPORTS AND ARTISTIC EVENTS (UKRAINE, THE 21ST CENTURY)

The aim of the article is to realize the cultural reflection of the visual and symbolic content of the SAE in the 21st century, to identify the components of national and cultural identity in the SAE and to analyze the mechanisms of its stage representation.

The research methodology of the study is to apply an interdisciplinary approach involving axiological, semiotic, structural and functional methods.

Results. National cultural identity in the SAE is a significant element of the international communication in the 21st century. The model of national cultural identity consists of a symbolic-segmental presentation of the historical and cultural past and present of the territory where SAE are held.

Such model helps ideological moderators to present in a visual and audio form the image of the city and country in the world. The historical and cultural retrospective is carried out in symbiosis with a respect of the sports traditions, through the display of state and sports symbols, and the present is seen in the form of attracting famous artists and representatives of cultural industries as a worthy presentation of the country through the subjects of culture.

Novelty. Structural elements of cultural representation of national and cultural identity as exemplified by the opening of sports stadiums in Ukraine (Donbass Arena, Lviv Arena, NSC Olimpiysky) have been identified and analyzed.

The practical significance. The study materials can be used to form lectures on the history and theory of cultural industries, communication strategies in visual art practices, audio-visual culture and practical courses of the mass cultural events.

Keywords: *sports and artistic events (SAE), cultural communication, representation, national and cultural identity, Ukraine, stadium opening, Arena Lviv, Donbass Arena, NSC Olimpiysky.*

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. спортивно-художні дійства є значною подією міжнародного рівня. Культурна комунікація, однією зі складових якої є спортивно-художні дійства (СХД), сприяє налагодженню взаємин у міжнародному просторі шляхом створення позитивного іміджу країни. Водночас СХД можна розглядати як засіб конструювання національно-культурної ідентичності. Культурні практики СХД в Україні мають потенціал як для трансляції позитивного іміджу країни на міжнародній арені, так і для створення знаково-символічної мови національно-культурної ідентичності української нації. Так, проведення UEFA Euro 2012 (Чемпіонату Європи з футболу) надало вагомий старт для України щодо створення позитивного

іміджу держави як усередині країни, так і за її межами. У структурі комунікативної культури відкриття (у деяких — відкриття після реконструкції) стадіонів у великих містах (Львів, Донецьк, Київ) стало візуально-символічним модусом спроможності ідейних модераторів утілювати масштабні спортивні дійства в поєднанні з культурною репрезентацією країни на належному рівні. Деякі елементи спортивно-художніх дійств простежуються і в інших видовищах (телевізійне шоу «Майданс» (2011-2013 рр.) — творча презентація областей України; флешмоб на День Державного прапору України (Харків, 2018 р.); відкриття футбольних матчів, різного типу футбольних майданчиків. Проте міжнародний рівень створення спортивно-художніх дійств простежується саме на відкритті стадіонів «Арена Львів», «Донбас Арена» та НСК «Олімпійський». Однак наукова рефлексія щодо режисерських здобутків і організаційних недоліків, тим більше щодо вагомості цих заходів для вітчизняної культури, національно-патріотичного виховання нації та ідентичності суб'єктів культури України поки що відсутня. Тому постає питання щодо виявлення елементів національно-культурної ідентичності в спортивно-художніх дійствах і їх культурологічного осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі існує декілька праць авторів, у яких висвітлюються аспекти національно-культурної ідентичності: Г. Джарві (1993); М. Козловець (2009); В. Горохова (2013); І. Шкільна (2017). Аудіовізуальною джерельною базою дослідження є відеOVERSII відкриття стадіонів в Україні («Донбас Арена» — церемонія відкриття стадіона 2009 (Полная версия) (2009); Открытие стадиона «Арена Львов» (ч. 1); Открытие стадиона НСК «Олимпийский», ч. 1, ч. 2). Однак наукових узагальнень із проблематики культурологічної репрезентації національно-культурної ідентичності в СХД України у ХХІ ст. не виявлено, що водночас потребує заповнення теоретичної прогалини.

Мета статті — здійснити культурологічну рефлексію візуально-символічного навантаження СХД в Україні у ХХІ ст. Для досягнення мети необхідно виокремити складові національно-культурної ідентичності в СХД і проаналізувати механізми їх сценічної репрезентації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У монографії М. Козловець (2009) «Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації» акцентується на тому, що «національна ідентичність визначається як усвідомлення народом себе спільнотою, відмінною від інших, і виступає як підстава «феномена етнічності»» (с. 10). Саме СХД, як загальнонаціональна та міжнародна подія, постають культурною практикою, у межах якої може виявитися національно-культурна ідентичність

української нації під час глобалізації. У добу воєнних конфліктів, соціальних катаклізмів і гуманітарних катастроф, політичної дестабілізації та фінансово-економічних негараздів, які не обминають і Україну, СХД як перетин спортивних та мистецьких вимірів вітчизняної культури є чинником консолідації всередині країни та ідентичності представників української нації за її межами. Отже, у знаково-символічному просторі СХД режисерські рішення їхніх ідейних модераторів демонструють не тільки героїзацію носіїв спортивної культури та популяризацію спорту в українському суспільстві, але й репрезентують унікальність національно-культурної ідентичності українців.

За словами науковця Г. Джарві (1993), спорт являє собою «засіб для пробудження національних почуттів, він виступає в ролі символічної дії, яка є доказом на користь існування самої нації» (с. 74). Так, СХД як аксіологічно-репрезентативний вияв культурних реалій та спортивних ідеалів посідає провідне місце в структурі повсякденної культури як окремого громадянина, так і суспільства загалом. Завдяки СХД та його історико-культурному конструкту, у глядача формується образ самого видовища, в якому репрезентується історія певної країни або міста, а також логічна прив'язка до дати святкування або певної території (наприклад: церемонія відкриття/закриття Олімпійських, Європейських, Азіатських та ін. ігор, Універсіад; відкриття спортивних споруд – стадіонів, майданчиків тощо). Художній образ СХД конструюється та втілюється після того, як ідейні модератори обирають за тематичним спрямуванням ідеї та формують їх у задум. Саме такий задум і спрямовано на репрезентацію національно-культурної ідентичності й відображає головні вектори динаміки української культури.

За словами В. Горохова (2013), «спортивна мегаподія може розглядатися як арена для вираження інтересів національної держави, пов'язаних, зокрема, з питаннями конструювання національних ідентичностей» (с. 76). Так, сценічна репрезентація національно-культурної ідентичності відбувається в такій послідовності: презентація історичного та культурного минулого території проведення СХД (історично-культурна сегментарність); сьогодення в контексті культурної ідентичності (прив'язка до знаменної події, яка висвітлюється в міжнародному культурному просторі). Слід осмислити кожен структурний елемент та його складові.

Дослідниця національно-культурної ідентичності І. Шкільна (2017), аналізуючи працю М. Козловець, наголошує на тому, що «національну ідентичність учений розглядає через належність особи до «народу» та «нації», виокремлюючи такі аспекти: <...>, спільне історичне минуле, сучасне й уявлення про спільне сучасне та майбутнє; спільні

дії, постійне проживання в одній країні та спільний національний характер» (с. 349). Зважаючи на змістовний контекст твердження автора, слід зазначити, що презентація історичного та культурного минулого території проведення СХД (у цьому випадку – відкриття великих стадіонів в українських містах) реалізується через: сценічний показ головних історичних подій країни або міста та шанування спортивних традицій. Як приклад можна згадати епізоди з трансляції відкриття стадіону «Донбас Арена» (Донецьк, 2009 р.) (Донбасс Арена – церемонія відкриття стадіона 2009 (Полная версия), 2009), де під час видовища з'являлись учасники дійства в образах шахтарів із вагонетками з вугіллям, які будували в театралізованій формі сцену, а також за допомогою елементів сценічного образу (ліхтарів, касок, металевих листів) утворювали символічні написи, географічний силует України і державний прапор, що символізувало пошану шахтарським традиціям й державній символіці. Іншим прикладом може слугувати відеофрагмент з відкриття стадіону «Арена Львів» (Львів, 2011 р.) (Открытие стадиона Арена Львов (часть 1), 2011), де в театралізованій формі розігрувалась легенда про заснування Львова: поява над майбутнім містом святого Георгія як символу та покровителя земель і перших поселенців (гуцулів, лемків, бойків); будування львівських веж (найвідоміших архітектурних пам'яток); налагодження торговельних зв'язків із сусідами та ярмаркові гуляння; спалення міста вогняним звіром; поява Д. Галицького з лицарями і перемога в битві. Прикладом презентації історичного та культурного минулого через регіональну належність є епізоди з відкриття НСК «Олімпійський» (Київ, 2011 р.), де «у першій частині свята була показана масштабна театралізована постановка на тему історії України <...>. Епічна частина вистави просякнута українськими символами, орнаментами, історичними декораціями. Тут глядачі побачили засновників Києва – Кия, Щека і Хорива та їхню сестру Либідь. Побачили часи хрещення Київської Русі, драматичний період воєн, де українські герої захищали країну від триголового чуда-юда» (Открытие стадиона НСК Олимпийский (часть 1)), (Открытие стадиона НСК Олимпийский (часть 2)).

Також у контексті минулого і сучасного в СХД ХХІ ст. на теренах України простежується тематика боротьби українського народу з різними потойбічними силами заради перемоги та миру на землі. Так, на відкритті стадіону «Арена Львів» (Львів, 2011 р.) розігрується легенда про спалення Львова вогняними чудовиськами та перемогу над ними Д. Галицьким і лицарським військом; на відкритті НСК «Олімпійський» (Київ, 2011 р.) відбувається двобій у театралізованій формі між жителями України та нечистою силою, водночас коли остання бере верх –

на допомогу українському народові приходять славетні козаки, які здобувають перемогу в бою. Якщо аналізувати цей контекст нині, то варто навести для прикладу епізод з відкриття стадіону «Донбас Арена» (Донецьк, 2009 р.), де в галактичній запеклій футбольній грі з надприродними сутностями переможний гол забивають українські футболісти.

До пошани спортивних традицій у репрезентації національно-культурної ідентичності слід віднести урочистий парад ветеранів спорту, що знаменує результат діяльності кращих спортсменів цього регіону, які стали відомими за межами свого міста та країни. Така презентація на сценічній площині відомої історичної спортивної постаті є комунікативним модусом іміджевого укорінення України в глобальному спортивному просторі, який асоціюється з певною особою — гідним представником країни. Слід також згадати про постать з історії спорту як про фундатора або модератора розвитку спортивних напрямів у країні. Такими людьми можуть бути як самі спортсмени, так і тренери, засновники спортивних клубів тощо. І саме в цьому комунікативному аспекті актуалізується актуальне питання щодо сценічного втілення демонстрації світу тих людей (побачити їхні обличчя, почути їхні імена), яким пишається кожен житель країни. Так, на відкритті стадіону «Донбас Арена» (Донецьк, 2009 р.) (Донбасс Арена — церемонія відкриття стадіона 2009 (Полная версия), 2009) трансливались історія з документальними фото- та відеоматеріалами про шахтарську працю, спортивні виступи, спортивні паради, перші футбольні ігри, зображення яких змінювалось на презентацію легенд ФК «Шахтар» із парадом кращих гравців за всі роки існування команди.

Ще один приклад реалізації художнього задуму — показ на сценічній площині основної футбольної символіки, що є невіддільною частиною цих СХД. Так, утілення в модульному шоу на трибунах емблем футбольних клубів означає регіональну належність СХД, а зображення футболістів, елементів одягу (тематична футболка з номером відомого гравця, рукавички воротаря тощо) та м'яча, свідчить про спортивний напрям, який сприймається не просто як гра, а як подія, що на рівні з боксом сягає загальнонаціонального масштабу. Така структура наявна в одному з епізодів на відкритті «Донбас Арени» (Донецьк, 2009 р.), де на сценічній площині учасниками масової сцени була створена фігура футболіста, котрий забиває м'яча в символічні ворота з великими рукавицями (Донбасс Арена — церемонія відкриття стадіона 2009 (Полная версия), 2009).

Сьогоднішня в контексті культурної ідентичності (прив'язка до знаменної події, яка висвітлюється в міжнародному культурному просторі) розглядається з позиції залучення до СХД не лише ідейних модераторів

з інших країн, які допомагають сценічно втілити концептуальні засади спортивного видовища, а й вітчизняних митців, які являють собою візитну мистецьку картку держави в міжнародному просторі. Так, на відкритті НСК «Олімпійський» (Київ, 2011 р.) задіяно зірок української естради, Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. П. Вірського та Національний заслужений академічний народний хор України ім. Верьовки, які представляють Україну на міжнародній культурно-мистецькій арені. Також у СХД були задіяні учасники шоу «Майданс» і понад дві тисячі волонтерів (відбулося урочисте відкриття НСК «Олімпійський», 2011).

Висновки. Таким чином, у дослідженні проаналізовано СХД, створені та проведені в Україні, як вагомий елемент міжнародного комунікативного зв'язку у ХХІ ст. Показано, що національно-культурна ідентичність у СХД виступає ціннісною ланкою утворення суспільних відносин і художньою візуалізацією ціннісних орієнтирів української нації. Встановлено, що створення моделі національно-культурної ідентичності допомагає ідейним модераторам презентувати образ міста та країни на міжнародному рівні за допомогою таких складових, як символіко-сегментарний показ історичного, культурного минулого та сьогодення території проведення СХД. Історико-культурна ретроспектива здійснюється в симбіозі з шануванням спортивних традицій, через показ державної та спортивної символіки. Також визначено, що участь сучасних вітчизняних митців у СХД допомагає не лише втілювати художній задум ідейних модераторів на високому професіональному рівні, а й гідно презентувати образ країни через їхню творчість на міжнародній арені. Загалом СХД репрезентують ідею консолідації української нації через історико-культурну ретроспекцію, актуалізовану в художніх образах, і суб'єктів сучасної культури як маркерів національно-культурної ідентичності.

Перспективи подальших досліджень. Означена проблематика потребує подальшого культурологічного осмислення культурної комунікації в СХД як рушіючого фактора культуротворчих процесів ХХІ ст.

Список посилань

Відбулося урочисте відкриття НСК «Олімпійський». Відновлено з <https://tsn.ua/prosport/vidbulosya-urochiste-vidkrittya-nsk-olimpiyskiy.html>.

Горохов, В. (2013). Национальные идентичности в глобальной спортивной культуре: вызовы Сочи — 2014 для Олимпийской команды России. *Журнал социологии и социальной антропологии*, 5, 71–86.

Донбасс Арена — церемония открытия стадиона 2009 (Полная версия). Восстановлено из <https://www.youtube.com/watch?v=B7TVK9dEHr8&t=2680s>.

- Козловець, М. А. (2009). *Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія*. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка.
- Открытие стадиона Арена Львов (часть 1)*. Восстановлено из <https://www.youtube.com/watch?v=XNdVdht2qcQ>.
- Открытие стадиона НСК Олимпийский (часть 1)*. Восстановлено из <https://www.youtube.com/watch?v=74EV5ZgCVME&t=94s>.
- Открытие стадиона НСК Олимпийский (часть 2)*. Восстановлено из <https://www.youtube.com/watch?v=Vn04Xvahm4M&t=1s>.
- Шкільна І. М. (2017). Теоретичний аспект формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 21(2), 345–357.
- Jarvie, G. (1993). Sport, Nationalism, and Cultural Identity. *The Changing Politics of Sport*, ed. by L. Allison. 58–83. Manchester: Manchester University Press.

References

- The opening ceremony of the Olympic NSC took place*. Retrieved from <https://tsn.ua/prosport/vidbulosya-urochiste-vidkrittya-nsk-olimpiyskiy.html>. [in Ukrainian].
- Gorokhov, V. (2013). National identities in the global sports culture: Sochi 2014 challenges for the Russian Olympic team. *Journal of Sociology and Social Anthropology*, 5, 71–86. [in Russian].
- Donbass Arena — opening ceremony of the stadium 2009 (Full version)*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=B7TVK9DEHr8&t=2680s>. [in Russian].
- Kozlovets, M. A. (2009). *The phenomenon of national identity: the challenges of globalization: A monograph*. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University. [in Ukrainian].
- Opening of the stadium Arena Lviv (part 1)*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=XNdVdht2qcQ>. [in Russian].
- Opening of the NSC Olimpiysky stadium (part 1)*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=XNdVdht2qcQ>. [in Russian].
- Opening of the NSC Olimpiysky stadium (part 2)*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=Vn04Xvahm4M&t=1s>. [in Russian].
- Shkilna I. M. (2017). Theoretical aspect of formation of national cultural identity in teenagers. *Theoretical and Methodological Problems of Education of Children and Student Youth*, 21 (2), 345–357. [in Ukrainian].
- Jarvie, G. (1993). Sport, Nationalism, and Cultural Identity. *The Changing Politics of Sport*, ed. by L. Allison. 58–83. Manchester: Manchester University Press. [in English].

Надійшла до редколегії 23.01.2020 р.